

УДК 902:069.02:378.4 (477.83-25)

ТАРАС МИЛЯН

МУЗЕЙ АРХЕОЛОГІЇ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Стаття присвячена історії виникнення та розвитку музею археології Львівського національного університету імені Івана Франка. Музей має давні традиції, започатковані ще у кінці XIX ст. видатним галицьким вченим І. Шараневичем. Упродовж всього часу він функціонував у різних формах: від кабінету-музею при кафедрі австрійської історії у XIX ст., збірок матеріалів науково-дослідних інститутів при кафедрах класичної археології та праісторії у 20-30-х роках XX ст. до повної самостійності у другій половині XX ст. На сьогоденній час збірка музею містить близько двадцяти тисяч знахідок, які походять із археологічних пам'яток Заходу України, частина яких представлена у постійнодіючій експозиції. Сучасний музей проводить активну виставкову роботу, а також допомагає у підготовці спеціалістів-археологів.

Ключові слова: археологічний музей, збірка матеріалів, знахідки, експозиція.

Музей археології історичного факультету Львівського університету – це одна з небагатьох структур, яка поєднує духовні і матеріальні цінності археологічних джерел. Музейні традиції мають тривалу історію. Започаткував зібрання археологічної збірки у стінах університету ще у кінці XIX ст. знаний галицький дослідник Ісидор Шараневич. Він передав близько півтори тисячі археологічних знахідок із розкопок могильника висоцької культури поблизу с. Чехи (Лугове) у власність кабінету класичної археології Львівського університету, яким на цей час завідував Л. Цвіклінський¹. Кабінет існував як окрема одиниця при філософському факультеті, виконуючи функції музею².

У міжвоєнний період збірки археологічного матеріалу існували при науково-дослідних інститутах кафедр класичної археології та праісторії³. На жаль, велика частина цих давніх збірок безповоротно втрачена у роки світових воєн та в радянський час. Музей створено на базі кабінету допоміжних історичних дисциплін, першим завідувачем якого був І. Шпитковський⁴.

Теперішній музей археології має порівняно молодий вік. Він відкритий у 1967 році. Першим завідувачем (з 1967 – по 1972 р.) був відомий дослідник старовини і, зокрема, нумізматики В. Зварич. З 1972 по 2005 р. музеєм беззмінно керував відомий львівський археолог Р. Чайка. Після передчасної його смерті обов'язки завідувача музею виконує Т. Милян.

На сьогодні музейна колекція становить близько двадцяти тисяч одиниць зберігання. Це археологічні матеріали, які охоплюють весь період розвитку людини, починаючи від палеоліту і завершуючи пізнім середньовіччям. Формування фондів музею відбувалася кількома шляхами. Головним джерелом їхнього наповнення є щорічні археологічні експедиції, які проводять співробітники університету. Окрім того, у формуванні фондів брав участь і колишній Інститут суспільних наук Академії наук Української РСР, який у 60-х роках ХХ ст. під час реформи освітньо-наукової галузі на деякий час було приєднано до Львівського державного університету як окрему структуру. Внаслідок цього до музею археології потрапили матеріали із археологічних досліджень таких відомих пам'яток як Молодове V, Кормань IV, Зимне, Ріпнів та низки інших.

Музей у своїй діяльності поєднує як фондову, так і експозиційну роботу. Експонати представлені на вітринах у чотирьох окремих залах. Експозиція повністю відображає етапи розвитку та функціонування людини на території України, зокрема її західних областей. У поєднанні із допоміжними матеріалами та залученням археологічних артефактів відтворено головні риси кожної історичної та археологічної епохи.

Традиційно перший зал музею відображає розвиток людини на ранніх її етапах – це періоди палеоліту та мезоліту.

До унікальних речей належить речовий комплекс із стоянки Молодове V у Чернівецькій області, де проводив дослідження відомий археолог О. Черниш. Це різноманітні вироби із кременю, кістяні знаряддя праці, серед яких є і примітивні рокові молотки – кайла. Вдалим доповненням є діорама-реконструкція палеолітичного наземного житла, рештки якого виявлено на цій же пам'ятці. Його вважають одним із найстаріших у Європі та датують віком понад 40 тисяч років. Зовнішній вигляд пізньопалеолітичного населення – кроманьйонців – допомагають відтворити пластичні реконструкції. Уявлення про тогочасну фауну складають експоновані кістки викопних тварин, зокрема, мамонта, волохатого носорога, північного оленя.

Окрім цього, тут представлені матеріали з інших палеолітичних (Кормань, Бабин) та мезолітичних (Сокіл, Борове, Баламутівка) пам'яток заходу України. Це крем'яні знаряддя праці, від примітивно оброблених, до знарядь із нанесеною чіткою детальною ретушшю – наконечники до списів, наконечники стріл, ножі, кістяні вироби. Вони відображають еволюцію крем'яного виробництва, розвиток абстрактного мислення первісної людини.

Все це вдало поєднано з графічними реконструкціями давнього середовища. Представлені малюнки первісних людей, що зображають сцени полювання на тварин, які було відкрито у печері поблизу с. Баламутівка Чернівецької області на березі Дністра.

Другий зал, згідно з хронологією, відображає історію людини у добу неоліту, мідно-кам'яного та ранніх етапів бронзового віку.

Неолітичний час представлений знахідками культури лінійно-стрічкової кераміки із багатошарової пам'ятки поблизу с. Тадані Волинської області, яку досліджував М. Пелещин. Це знахідки різноманітних крем'яних знарядь праці та керамічного посуду.

Період енеоліту репрезентовано в експозиції музею надзвичайно багато та повно. Представлені знахідки повністю висвітлюють час, коли співіснували як перші вироби з міді, так і крем'яна та кам'яна індустрія. Ареал досліджених пам'яток охоплює землі історичної Галичини та Волині – це пам'ятки поблизу Белза, Червонограда, Зимного, Листвина, Таданей, Голишева, Добрячина, Хорова та низки інших. Дослідження на них проводили відомі українські археологи І. Свешніков, Л. Крушельницька, М. Пелещин. У вітринах представлено цілі форми керамічного посуду, пряслиця, багаточислені крем'яні знаряддя праці (сокири, серпи, ножі, скребки), кістяні вироби (шила, проколки, декоративні нашивки та накладки на одяг), які належали населенню таких культур, як лендельська, лійчастого посуду.

Особливе місце в експозиції займає розділ, присвячений трипільській культурі, оскільки її дослідження у стінах Львівського університету має давні традиції. Вони пов'язані з іменами таких відомих учених, як К. Гадачек, Л. Козловський та інші. Зокрема, в експозиції представлені розписні керамічні горщики із Кошилівців, де проводив розкопки Л. Гадачек, та розписна миска із трипільського поселення розміщеного у печері Вертеба поблизу с. Більче-Золоте Тернопільської області. Вагоме місце відведене і трипільській зооморфній та антропоморфній пластиці.

Ранній період бронзового часу представлений артефактами таких культур, як шнурової кераміки, городоцько-здовбицької, стжижовської. Ці знахідки походять з пам'яток Зозів, Хрінники, Городок, Хорів, Кунисівці, Млинів. Це переважно керамічний посуд, оздоблений різноманітними лінійними орнаментами у вигляді мотузки, крем'яні знаряддя праці – сокири, серпи, наконечники списів та стріл, ножі, краї яких підгострені ретушшю. Увагу привертають мідні риболовні гачки із Городка Волинської області.

Третій експозиційний зал висвітлює віхи історії у період пізньобронзової епохи та ранньозалізного віку. Експозиція представлена різноманітними артефактами, зокрема, великою кількістю виробів різноманітного призначення. Ці знахідки належать до таких культур, як комарівська, лужицька, Ноа, висоцька, латенська.

Цікавим є розділ, що присвячений комарівській культурі, у якому представлено багатий поховальний інвентар із курганного поховання поблизу с. Іванне Івано-Франківської області. Це різноманітні глиняні посудини – від мініатюрних до велетенських, бронзовий кинджал, наручні та наножні браслети. Виставлено також і кам'яні сокири цього часу. Серед експонатів, які характеризують культуру Ноа, цікавими є вироби із бронзи – кельт та

різноманітні бронзові знаряддя. Вони супроводжуються демонстрацією керамічних форм, які походять із пам'яток поблизу сіл Дем'янів, Острівець, Макарівка.

На особливу увагу заслуговує експозиція, що присвячена висоцькій культурі, оскільки першість у її виявленні та дослідженні належить вченим Львівського університету – М. Грушевському, І. Шараневичу, Т. Сулімірському, Л. Крушельницькій. Матеріали цих досліджень знаходимо у вітринах експозиційного залу. Це різноманітні форми керамічного посуду (деякі з яких походять із розкопок І. Шараневича), фрагменти керамічних зображень птаха, вироби з кременю – серпи, ножі. Рівень розвитку висоцької культури висвітлюють матеріали із ґрунтового могильника, дослідженого в околицях Золочева у 60-х роках ХХ ст. Вони представлені декоративними виробами із металу, мініатюрними глиняними посудинками та іншими речами.

Виставлені артефакти інших культур заходу України, що репрезентовані здебільшого численними формами глиняного посуду, виробами з металів та майстерно виконаними графічними реконструкціями знахідок.

Експозиція висвітлює також присутність античних пам'яток на українських землях. Походять вони здебільшого із Ольвії, Херсонесу, Тіри. (В останні роки тут проходять археологічну практику студенти історичного факультету). Це предмети побутового вжитку, різноманітні форми глиняного посуду (амфори, світильники, чаші, глечики), серед якого присутня як червонолакова так і чорнолакова кераміка.

Останній зал експозиції музею присвячений походженню та остаточному утвердженню слов'ян на наших землях. Тут виставлено матеріали черняхівської, пшеворської, празько-корчацької культур, а також одночасної їм липицької, пам'ятки якої присутні у регіоні. Це матеріали, які походять із Ріпнева, Дем'янова, Чижикова, Зимного, де дослідження проводили М. Смішко, В. Баран, В. Ауліх.

Представлені речі вирізняються значною різноманітністю. Зібрано велику кількість виробів із кольорових та чорних металів, кераміки, каменю. Цікавою є колекція предметів озброєння пшеворських воїнів та комплекс залізних знарядь праці черняхівських племен. Серед цього багатоманіття заслуговують на увагу предмети із багатого липицького поховання поблизу с. Чижикова – бронзові ойнохоя, миска, ручка потира, чаша, що засвідчують тісні зв'язки наших земель із античною цивілізацією.

Важливе місце в експозиції музею займають знахідки із ранньослов'янського Зимнівського городища, де проводив дослідження В. Ауліх. Це, насамперед, різноманітні вироби з металів – прикраси, предмети туалету, побуту, ливарні форми та тиглі для виготовлення різноманітних виробів.

Про подальший розвиток слов'янського суспільства свідчать археологічні матеріали, які охоплюють період від становлення перших князівств у VIII-IX ст. і до існування Київської та Галицько-Волинської Русі. Вони представлені експонатами із решток літописного міста Пліснеська, яке загинуло під час навали орди Батия у 1241 р. Це різноманітні вироби з металів – предмети озброєння (наконечники стріл, списів, сокири), знаряддя праці, прикраси, скляні браслети. Привертає до себе увагу і яйце-писанка, яке походить із цієї пам'ятки. Різноманіття керамічного матеріалу доповнюють вироби як із Пліснеська, так і з інших пам'яток, як, наприклад, Судової Вишні.

Князівський період яскраво представлений археологічними матеріалами з багатолітніх досліджень давньоруського городища поблизу с. Листвин Рівненської області, які проводив Р. Чайка. Представлені експонати повною мірою відображають матеріальну культуру як цього часу загалом, так й самого колишнього міста. Зокрема, вони засвідчують як високий рівень розвитку виробничих сил (керамічний посуд, знаряддя праці), так і рівень повсякденного життя (предмети туалету, прикраси, серед яких є і бурштинові, гральні кістки та багато іншого). З цього городища походить і значна кількість виробів з металу, серед якого особливої уваги заслуговує завершення піхов меча, виконаного у скандинавському стилі.

Музей постійно працює над вдосконаленням експозиції. Окрім цього, він проводить постійну роботу над комплектацією своїх фондів та поповненням їх новими знахідками. Цьому сприяють щорічні наукові експедиції на різночасові пам'ятки регіону, які проводять як працівники музею, так і інші співробітники університету.

З 2005 року археологічний музей Львівського університету внесений до числа відомчих музейних установ, які мають право зберігати державну частину Музейного фонду України.

TARAS MYLJAN

MUSEUM OF ARCHAEOLOGY IN L'VIV UNIVERSITY

The paper is dedicated to the history of foundation and development of the museum of archeology in L'viv National University named after Ivan Franko. The museum has long traditions. It began at the end of XIX century by I. Sharanevych. During many years the museum functioned in different forms: from cabinet-museum of the chair of Austrian history in XIX century, collections of the materials of scientific-research institutes of the chairs of classical archaeology and prehistory in 20-30 years of XX century till independent structure in the second half of XX century. Now the museum's collections include about twenty thousands of artifacts from the archaeological sites of Western Ukraine. The part of this collection is represented in the museums exposition. At now, the museum organizes expositions and participates in the process of preparation of specialists-archaeologists.

Key words: archaeological museum, collection of materials, finds, exposition

¹ Білас Н. І. Шараневич та його внесок у розвиток археологічної науки // Археологія. 2002. № 3. С. 153.

² Білас Н. Археологічна наука у Львівському університеті (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.) // Автореф. дис... канд. іст. наук. Київ, 2004. С. 6.

³ Білас Н. Розвиток археології у Львівському університеті у міжвоєнний період (1919 - 1939) // Археологія. 2002. №2. С. 151.

⁴ Чайка Р. Музей археології та кабінет спеціальних історичних дисциплін // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940-2000). Ювілейна книга / Упорядники О.Віннеченко, О.Целуйко. Львів, 2000. С. 62.

Стаття надійшла до редколегії 1.10.2005

Прийнята до друку 20.10.2005